

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก : กรณีอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา และสุโขทัย – ศรีสัชนาลัย – กำแพงเพชร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ศักยภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกเกี่ยวกับ 1) ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยว 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว 3) ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก รวมทั้ง 4) ศึกษามูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจในจังหวัดที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก และ 5) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์กับพื้นที่คงความเป็นมรดกโลกที่มีความยั่งยืน ซึ่งใช้วิธีการศึกษา ทั้งวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยการสังเกตการณ์, การสนทนากลุ่มย่อย, การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้ง การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถามกับนักท่องเที่ยว และประชาชนในพื้นที่ เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกในด้านต่าง ๆ โดยแหล่งในการศึกษาข้อมูล ได้แก่ เทศบาล, องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น, ตำรวจการท่องเที่ยว, สำนักงานจังหวัด, อุทยานประวัติศาสตร์, สำนักงานศิลปากร, สภาวัฒนธรรม, ตัวแทนผู้นำเที่ยว, ตัวแทนผู้ประกอบการโรงแรมและร้านอาหาร และกลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ตัวแทนภาคประชาชน, สำนักงานการท่องเที่ยว และการกีฬา และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประจำพื้นที่มรดกโลก รวมทั้ง เอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการวิจัย ดังนี้

บริบทพื้นที่มรดกโลก

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดอยุธยา อยู่ในภาคกลาง พื้นที่มีลักษณะเป็นเกาะเมืองที่มีแม่น้ำล้อมรอบ 3 สาย คือ แม่น้ำป่าสัก ลพบุรี และเจ้าพระยา โดยมีแม่น้ำลพบุรี ด้านทิศเหนือ แม่น้ำป่าสัก ทิศตะวันออก แม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันตก และทิศใต้ มีเนื้อที่ 1,810 ไร่ ขึ้นกับเขตเทศบาลเมืองพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา ห่างจากกรุงเทพฯ 75 กิโลเมตร และในปี 2540 กรมศิลปากรประกาศกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานเพิ่มเติมครอบคลุมพื้นที่เกาะเมือง และพื้นที่รอบนอกเกาะทุกด้าน รวมพื้นที่ประมาณ 3,000 ไร่ โดยอยุธยามีแหล่งโบราณสถานทั้งหมด 359 แหล่ง แบ่งเป็น 7 กลุ่ม

โบราณสถานสำคัญ ๆ กระจายอยู่ในทุก ๆ กลุ่ม เช่น พระศรีสรรเพชญ์ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดพระราม วัดมงคลบพิตร เป็นโบราณสถานพื้นที่ในอุทยานประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ๆ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มที่ 1 วัดพนัญเชิง วัดใหญ่ชัยมงคล วัดมเหยงคณ์ หมู่บ้านญี่ปุ่น หมู่บ้านฮอลันดา เป็นโบราณสถานพื้นที่นอกเกาะเมืองด้านทิศตะวันออก ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มที่ 3 เป็นต้น

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร เป็นกลุ่มอุทยานประวัติศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนมรดกโลก ผ่านเกณฑ์การพิจารณา 2 ข้อ คือ 1) มีซากโบราณวัตถุที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งมีความเป็นเลิศในด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม แสดงภูมิปัญญาสร้างสรรค์ของคนไทยในอดีต 2) เป็นประจักษ์พยานถึงความรุ่งเรืองของอารยธรรมในอดีต ตั้งอยู่ในจังหวัดสุโขทัย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม โบราณสถานมีลักษณะพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 1,500 เมตร ยาว 1,900 เมตร กำแพงเมืองเป็นคันดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สลับคูน้ำ 3 ชั้น (อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย, 2552, หน้า 70) สุโขทัยมีประเพณีสำคัญ ๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบวงสรวงพ่อขุนรามคำแหงมหาราช โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย แบ่งออกเป็น แหล่งโบราณสถานภายในกำแพงเมือง และนอกกำแพงเมือง กล่าวคือ โบราณสถานภายในกำแพงเมืองที่สำคัญ ๆ ได้แก่ วัดมหาธาตุ วัดศรีสวาย วัดสระศรี และโบราณสถานนอกกำแพงเมืองที่สำคัญ ๆ ได้แก่ วัดศรีชุม วัดพระพายหลวง เป็นต้น

ส่วนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ซึ่งเปิดอยู่ในอำเภอศรีสัชนาลัยอยู่ห่างจากตัวเมืองออกไป ลักษณะของเมืองศรีสัชนาลัยเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนานกับแม่น้ำยม เป็นเมืองที่มีกำแพง 3 ชั้น กำแพงชั้นในก่อด้วยศิลาแลง ส่วนกำแพงชั้นนอกมี 2 ชั้น มีลักษณะเป็นแนวคูน้ำกับคันดิน พื้นที่อุทยานทั้งหมด ประมาณ 45.14 ตารางกิโลเมตร มีโบราณสถานที่สำคัญแล้วขณะนี้ 204 แห่ง ที่สำคัญ ๆ ควรเที่ยวชม ได้แก่ วัดช้างล้อม วัดเจดีย์เจ็ดแถว วัดนางพญา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง กล่องเตาเผา สังคโลก เตาทูเรียมบ้านป่ายาง และบ้านเกาะน้อย รวมทั้ง โบราณคดีวัดชมชื่น เป็นต้น

นอกจากนั้น มรดกโลกในกลุ่มนี้ยังมีอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ซึ่งตั้งอยู่นอกเหนือกำแพงเพชร ประมาณ 5 กิโลเมตร มีหลักฐานแสดงถึงที่อยู่อาศัยของมนุษย์มาก่อนยุคประวัติศาสตร์ เช่น เครื่องหิน เครื่องปั้นดินเผา กำแพงเพชรมีโบราณสถานสำคัญ ๆ แบ่งเป็น 2 เขต คือ **เขตที่ 1** บริเวณภายในกำแพงเมือง มีโบราณสถานสำคัญ คือ วัดพระแก้ว กำแพงเมือง ศาลพระอิศวร คูเมือง และป้อมต่าง ๆ **เขตที่ 2** บริเวณนอกกำแพงเมือง หรือบริเวณอรัญญิก โบราณสถานด้านทิศเหนือ มีจำนวน 40 แห่ง มีโบราณสถานสำคัญ คือ วัดพระนอน

วัดพระสี่อิริยาบถ วัดช้างรอม วัดอวาสีใหญ่ เป็นต้น ลักษณะพื้นที่ที่ทั้งสุขุขทัย – ศรีสัชชาลัย และกำแพงเพชร เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะปิด แหล่งโบราณสถานกับที่อยู่อาศัยของประชาชน แยกส่วนกัน

ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

การศึกษาศักยภาพการจัดการแหล่ง ผู้วิจัยได้พิจารณาเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ การปกป้องรักษา การมีส่วนร่วมและการจัดการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้เกี่ยวข้อง และใช้วิธีการเชิงปริมาณสอบถามความเห็นนักท่องเที่ยว พบว่า โดยภาพรวม ทั้ง 2 แหล่ง นักท่องเที่ยวมองไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ การจัดการด้านการปกป้องรักษา มีศักยภาพสูงสุด รองลงมา ได้แก่ การจัดการพื้นที่ ส่วนการจัดการเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ต่ำสุด ทั้งนี้

1. การจัดการแหล่งที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ปกป้องรักษา ซึ่งมีความพร้อม หรือศักยภาพสูงสุด ซึ่งเมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า พื้นที่อุทยานยังขาดศักยภาพ ในการจัดการควบคุม เพื่อปกป้องรักษาจากสิ่งแวดล้อม และการขยายตัวของประกอบ การของธุรกิจเอกชน ที่ทำให้เกิดมลภาวะทางสายตา มลภาวะทางอากาศ เกิดขยะมูลฝอย ไร้ระเบียบ ขาดประสิทธิภาพในการกำกับดูแลรักษา ถือเป็นเรื่องเร่งด่วนต่อการปรับปรุงแก้ไข แหล่งท่องเที่ยว หลายจุดของจังหวัดอุตรดิตถ์เกิดปัญหาของการพัฒนาที่ทำกินที่ขัดกับการอนุรักษ์ การปกป้องรักษา โดยเฉพาะจุดที่นักท่องเที่ยวเข้าไปใช้บริการมาก ๆ เช่น วัดมงคลบพิตร บริเวณรอบ ๆ บึงพระราม ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ขัดกับทัศนียภาพ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของผังเมือง และการสัญจรไปมา นอกจากนี้ อุทยานขาดการปรับปรุงจัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชัดเจน พบว่า ยังคงใช้ของเดิมที่ได้รับการเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี เมื่อปี 2536 ซึ่งหลาย ๆ ส่วน ขาดความสอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ ยังพบอีกว่า อุทยาน มีความไม่ลงตัวในเรื่องของงบประมาณค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษา ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมีทั้งส่วนที่ก่อให้เกิดรายได้ และส่วนที่เป็นค่าใช้จ่าย การดำเนินงานทางการเงินต้องมีความชัดเจน เนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานประกอบหลาย ๆ ฝ่าย เช่น การปกป้องรักษาโบราณสถาน เป็นส่วนของกรมศิลปากร กำจัดขยะ เป็นส่วนของเทศบาล การจำหน่ายของที่ระลึก เป็นส่วนของกรมธนารักษ์

และเทศบาล เป็นต้น ตลาดจนแนวคิดในการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการกับการอนุรักษ์ที่มีทิศทางขัดกัน จึงทำให้เกิดผลเสียหายต่อส่วนรวม ซึ่งผลจากการสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทยเกี่ยวกับการจัดการด้านการอนุรักษ์ ปกป้องรักษาแหล่งในพื้นที่อุทยาน พบว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความพร้อมหรือศักยภาพในการจัดเจ้าหน้าที่เพื่อบริการดูแลความปลอดภัยของโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมภายในอุทยานเพื่อปกป้องรักษาโดยรวมสูงเป็นอันดับหนึ่ง รวมทั้งการอนุรักษ์เพื่อให้สภาพโบราณสถานคงอยู่ในสภาพเดิม ด้วยค่าเฉลี่ย $\bar{x} = 3.59$ และ 3.50 ตามลำดับ

สำหรับสุโขทัย – ศรีสัชชาลัย และกำแพงเพชร โดยบริบทพื้นที่อุทยานฯ มีลักษณะแยกส่วนกับชุมชน พบว่า การจัดการเพื่อการอนุรักษ์มีการจัดการเวลาในการปิด – เปิดอุทยานที่มีความชัดเจน ระบบการจัดการ กำกับ ควบคุม มีคณะกรรมการบริหารจัดการแบบเครือข่าย อาศัยมวลชนในภาคประชาชนเข้ามามีบทบาท การจัดการที่มีการกำหนดกติกาเกี่ยวกับการขยายตัวของธุรกิจร้านค้า โดยเฉพาะสถานบันเทิงต่าง ๆ รวมทั้ง การก่อสร้างอาคารที่จะต้องมียุทธศาสตร์กลมกลืนกับภูมิทัศน์ความเป็นเมืองเก่า และบรรยากาศความเป็นโบราณสถานล้ำค่า ไม่ขัดต่อกฎหมาย ประกอบกับจำนวนนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่ศรีสัชชาลัย และกำแพงเพชร ยังมีจำนวนนักท่องเที่ยวไม่มาก และอยู่นอกเมือง ประกอบกับการดำเนินงานของสุโขทัย – ศรีสัชชาลัย และกำแพงเพชร ทางกรมศิลปากรร่วมกับมหาวิทยาลัยนเรศวร ได้มีการศึกษา และจัดทำปรับแผนแม่บท เพื่อใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ที่ชัดเจน นอกจากนี้ ผลจากการสำรวจนักท่องเที่ยวชาวไทยไปถึงความคิดเห็นต่อศักยภาพการจัดการแหล่งด้านการอนุรักษ์ ปกป้องรักษาของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชชาลัย และกำแพงเพชร พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความคิดเห็น และพอใจกับการจัดการปกป้องรักษาเพื่อการอนุรักษ์ด้วยการจัดระบบเวลาเปิด – ปิด เพื่อการเข้าชมโบราณสถานสูงเป็นอันดับหนึ่ง และการอนุรักษ์สภาพโบราณสถานให้คงอยู่ในสภาพที่ดีเป็นอันดับสอง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงทั้งสองด้าน ด้วยค่าเฉลี่ย $\bar{x} = 3.59$, S.D. = 0.79 และ $\bar{x} = 3.55$, S.D. = 0.90 ตามลำดับ ส่วนการจัดเจ้าหน้าที่ของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชชาลัย และกำแพงเพชร เพื่อปกป้องรักษาความปลอดภัยโบราณสถาน พบว่า อยู่อันดับสุดท้าย โดยค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ด้วยค่า $\bar{x} = 3.39$, S.D. = 0.88

2. **การจัดการแหล่งเกี่ยวกับพื้นที่** ซึ่งมีการแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ๆ คือ ส่วนที่เป็น Core Zone กับส่วนที่เป็น Buffer Zone โดยการศึกษ พบว่า พื้นที่อุทยานมีปัญหาในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินทับซ้อน และการบุกรุก ทั้งนี้ ในเขตพื้นที่อุทยานมีปัญหาความทับซ้อนกับที่ดินซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย นอกจากนั้น การจัดการพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การจัดสรรพื้นที่เพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมสาธารณะภายในแหล่งการจัดการจัดสรรพื้นที่เพื่อเป็นที่จอดรถ และการจัดสรรเพื่อจัดทำห้องน้ำ ผลการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า ศักยภาพการจัดการพื้นที่ในเมืองมรดกโลกอุทยานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้วยค่าเฉลี่ยเลขคณิต $\bar{x} = 3.33$, S.D. = 0.90 และเมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า การจัดการพื้นที่ให้มีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น และการจัดสรรพื้นที่ เพื่อเป็นเส้นทางในการคมนาคมสูงเป็นอันดับหนึ่ง ด้วยค่าเฉลี่ย $\bar{x} = 3.64$, S.D. = 0.89 และ $\bar{x} = 3.64$, S.D. = 0.74 ส่วนศักยภาพการจัดการรองลงมา คือ ตำแหน่งที่จอดรถ และอันดับสุดท้าย คือ การให้บริการห้องน้ำ ด้วยค่า $\bar{x} = 2.93$, S.D. = 1.01

ส่วนพื้นที่สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร การศึกษา พบว่า มีปัญหาที่ดินทับซ้อนเช่นเดียวกัน แต่เป็นปัญหาทับซ้อนกับที่ดินซึ่งใช้เป็นที่ทำกินในการทำการเกษตรของประชาชน และจากการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการพื้นที่ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองมรดกโลกสุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชรโดยรวม พบว่า อยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน ด้วยค่าเฉลี่ยเลขคณิต $\bar{x} = 3.39$, S.D. = 0.92 ซึ่งในรายละเอียด พบว่า การจัดการพื้นที่เพื่อให้เป็นแหล่งที่มีความร่มรื่นมีศักยภาพการจัดการสูงสุด รองลงมา ได้แก่ การจัดการพื้นที่เพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมในแหล่ง ด้วยค่าเฉลี่ย $\bar{x} = 3.66$, S.D. = 0.81 และ $\bar{x} = 3.50$, S.D. = 0.88 ส่วนอันดับ 3 ได้แก่ การจัดสรรพื้นที่เป็นตำแหน่งที่จอดรถ และอันดับสุดท้าย คือ การจัดพื้นที่เพื่อเป็นส่วนของการให้บริการห้องน้ำ ด้วยค่าเฉลี่ย $\bar{x} = 3.19$, S.D. = 1

จะเห็นได้ศักยภาพการจัดการพื้นที่แหล่งมรดกโลกอุทยาน และพื้นที่สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร มีทิศทางเดียวกัน แต่ในรายละเอียด จะพบว่า ศักยภาพของพื้นที่สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร มีการจัดการที่นักท่องเที่ยวมองว่าสูงกว่า

3. **การจัดการแหล่งเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน** พบว่า การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวพื้นที่มรดกโลกเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องของหน่วยงานหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมต่อบทบาทในการกำกับดูแล ทั้งกรมธนารักษ์ กรมศิลปากร

กรมปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานจังหวัด ฯลฯ โดยพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน เป็นเรื่องของกรมศิลปากรในการบริหารจัดการดูแลรักษา พัฒนาให้คงอยู่ในสภาพเดิม ไม่ให้พังทลาย ไม่ให้สูญหาย ไม่ให้ใครมาทำลาย ในขณะที่เรื่องของคนในชุมชน ชาวบ้าน ความสะอาด การจัดการขยะมูลฝอย การจัดการเกี่ยวกับสาธารณูปโภคเป็นเรื่องของหน่วยงาน ปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างเทศบาล, องค์การบริหารส่วนจังหวัด, องค์การบริหารส่วนตำบล ทำหน้าที่ดูแล ส่วนเรื่องความปลอดภัย เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ การประชาสัมพันธ์ และการตลาดในการชักจูงนักท่องเที่ยว เป็นหน้าที่ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ประจำเขตพื้นที่ เป็นต้น นอกจากนั้น โดยกระบวนการจัดการของกองอุทยานประวัติศาสตร์ มีอยู่ประเด็นหนึ่ง คือ ต้องการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งประชาชนโดยทั่วไป นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ ทุกกลุ่ม ทุกระดับ และทุกวัย ได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ จากสิ่งที่พบเห็น เพื่อให้เกิดความตระหนัก (Awareness) ความรู้ความเข้าใจ (Knowledge) มีทักษะ (Skill) สามารถคิดวิเคราะห์ เปรียบเทียบเหตุผล มีเจตคติ (Attitude) รู้สึกห่วงใย ห่วงแทน และมีส่วนร่วม (Participation) ในการดูแลรักษาและการอนุรักษ์ ซึ่งพบว่า ทางกองอุทยาน ประวัติศาสตร์ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาก โดยเฉพาะอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย หัวหน้าอุทยานฯ มีความมุ่งมั่นที่จะให้พื้นที่มรดกโลกเป็นแหล่งในการเรียนรู้อย่างแท้จริง ด้วยการวางแนวทางการปฏิบัติ และให้ความสำคัญกับสื่อต่าง ๆ เป็นต้นว่า หนังสือเข้าชม บ้ายนำชม แผนที่ วัสดุทัศนียภาพ และที่สำคัญ มีการปลูกฝังเด็กเล็กในพื้นที่ให้ซึมซับจากสภาพ ความเป็นจริง ด้วยการจัดงานวันเด็ก ดึงให้เด็กได้เข้ามาสัมผัสโบราณสถาน เพื่อเกิดการซึมซับ ห่วงแทน และมีส่วนร่วม

จากการสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวชาวไทยเกี่ยวกับการจัดการแหล่ง โดยการจัดการให้ชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม พบว่า พื้นที่อุทยานฯ โดยรวม ศักยภาพด้านนี้ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย $\bar{x} = 3.30$, S.D. = 1.8 ซึ่งเมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ศักยภาพการจัดการให้มีส่วนร่วมในการให้บริการของเจ้าหน้าที่สูงเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา ได้แก่ การจัดการให้มีส่วนร่วมของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ด้วยค่า $\bar{x} = 3.45$, S.D. = 0.87 และ $\bar{x} = 3.35$, S.D. = 0.96 ตามลำดับ และอันดับสุดท้ายที่มีการจัดการให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ต่อการต้อนรับ และการให้บริการนักท่องเที่ยวอยู่ในอันดับท้าย ๆ ด้วยค่า $\bar{x} = 3.15$, S.D. = 0.89

ส่วนพื้นที่สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร นักท่องเที่ยวมองว่ามีศักยภาพ ในเรื่องการจัดการให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้วยค่าเฉลี่ย $\bar{x} = 3.32$, S.D. = 0.92 ซึ่งเมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ศักยภาพการจัดการให้มีส่วนร่วม

ของเจ้าหน้าที่ในการให้บริการสูงเป็นอันดับหนึ่งเช่นเดียวกัน รองลงมา ได้แก่ การมีส่วนร่วมของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เรียงตามลำดับ ด้วยค่า $\bar{x} = 3.43$, S.D. = 0.92, $\bar{x} = 3.32$, S.D. = 0.92 ตามลำดับ แต่การจัดการในการให้มีส่วนร่วมในการบริการอาหารและเครื่องดื่มต่ำสุด กล่าวคือ $\bar{x} = 3.27$, S.D. = 0.89

4. การจัดการแหล่งเพื่อการพัฒนาทางการท่องเที่ยว การศึกษาในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้แนวคิด 5A เป็นกรอบในการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1) Attraction 2) Accessibility 3) Amenity 4) Activity และ 5) Accommodation ซึ่งการศึกษา พบว่า

4.1 การดึงดูดใจ (Attraction)

ในพื้นที่อุทยานซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งทางการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญ กำหนดเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจอันสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนในยุคนั้น ซึ่งอาศัยสายน้ำในการติดต่อค้าขาย แสดงอารยธรรมความสัมพันธ์การติดต่อค้าขาย เป็นแหล่งที่มีการบูรณาการวัฒนธรรมของเชื้อชาติต่าง ๆ และบทบาทของผู้ปกครองประเทศกับสถานที่อันเป็นโบราณสถานต่าง ๆ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม วิศวกรรม รวมทั้ง สภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และธรรมชาติที่มนุษย์นำมาใช้เป็นที่น่าสนใจ มีเรื่องราวความเป็นมาที่สำคัญ ถือว่าอุทยานประวัติศาสตร์อุทยานนั้น มีศักยภาพอยู่ที่การเป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์อันเก่าแก่ และสืบเนื่องมาจนถึงรัตนโกสินทร์ และโบราณสถานเหล่านั้น ล้วนแต่แลดูมีความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง ลักษณะการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก หรือโบราณสถานของไทย มักควบคู่ไปกับความเชื่อทางศาสนา

สำหรับพื้นที่สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ซึ่งเป็นแหล่งที่มีประวัติความเป็นมาที่ยิ่งใหญ่ รวมทั้ง มีอารยธรรมในดินแดนที่มีแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน เป็นเส้นทางการค้า เส้นทางคมนาคม และสะท้อนความเจริญของยุคหนึ่ง มีหลักฐานที่แสดงถึงการดำเนินงานด้านอุตสาหกรรมในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การล่าสัตว์ เช่น อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา สังคโลก มังงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม นอกจากนั้น พบว่า ชาวเมืองศรีสัชนาลัยเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ มีความสามารถในการขุดตักศิลาแลงธรรมชาติมาใช้เป็นวัสดุในการก่อสร้าง รวมทั้ง มีลายปูนปั้นที่ประดับอยู่ตามโบราณสถานโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่มีความสวยงาม ประณีต มีศิลปกรรมที่เป็นแบบแผนของคนไทย และการจัดระเบียบสังคมที่ดี ถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ทั้งทางประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมระดับโลก นอกจากนี้ ด้านความดั้งเดิมหรือความแท้ (Authenticity) อุทยาน

ประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร มีจุดเด่นเรื่องความดั้งเดิม หรือความแท้ (Authenticity) ของแหล่งท่องเที่ยว และความเป็นชนบทหรือที่ตั้งอยู่ในเขตซึ่งย่านเมืองเก่า หรือการตั้งห่างไกลจากแหล่งชุมชนเมือง ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ

นอกเหนือจากการเพิ่มขึ้นในความเก่าแก่ของโบราณสถาน และเพื่อการแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์แล้ว การเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ง่ายต่อการเดินทาง ถือเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจได้อย่างดีอีกด้วย

4.2 การเข้าถึงแหล่ง (Accessibility)

การศึกษา พบว่า แหล่งมรดกโลกเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพการจัดการ ในการเข้าถึงแหล่ง (Accessibility) ได้หลายทาง โดยรวมมีศักยภาพที่ดี มีเพียงอุทยาน ประวัติศาสตร์กำแพงเพชรที่มีเส้นทางให้เลือกน้อย มีเพียงเส้นทางสำหรับรถยนต์ส่วนตัว และรถประจำทางเท่านั้น และเมื่อพิจารณารายละเอียดการเข้าถึงจุดท่องเที่ยวภายในแหล่ง พบว่า ทั้งพื้นที่ศรีสัชนาลัย – กำแพงเพชร รูปแบบการให้บริการมีให้เลือกน้อย เพราะยังอยู่ในรูปแบบ การเหมาจ่าย ส่วนการเชื่อมจุดท่องเที่ยวภายในอุทยานประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นแหล่งมรดกโลก มีการบริการรถราง และจักรยานให้เช่าทั้ง 2 แหล่ง และจากการสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยว เกี่ยวกับศักยภาพการเชื่อมต่อจุดท่องเที่ยวภายในแหล่งอุทยานฯ อยู่ในระดับปานกลาง ถ้าพิจารณาการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวประกอบ จะพบว่า นักท่องเที่ยวอยากให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้มีการจัดการปรับปรุงสภาพของถนนหนทางและยานพาหนะ เพื่อให้การเดินทาง ในการเข้าถึงแหล่งทำได้ดียิ่งขึ้น

4.3 อำนวยความสะดวก (Amenity)

การอำนวยความสะดวกในแหล่งพื้นที่มรดกโลกเป็นสิ่งที่จะทำให้ นักท่องเที่ยวซึ่งเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งมีความประทับใจ ท่องเที่ยวนานวัน หรือกลับมาเที่ยวซ้ำนั้น พบว่า พื้นที่มรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีศักยภาพ การจัดการในระดับที่ดี แต่ด้วยลักษณะพื้นที่เปิด ทำให้การแบ่งโซน (Zoning) ในการให้บริการ ข้อมูลข่าวสาร (Tourist Information Zone) แก่นักท่องเที่ยวให้มีความรู้เกี่ยวกับแหล่ง การจัดพื้นที่ นันทนาการเพื่อการท่องเที่ยว (Tourist Recreation Zone) และการจัดพื้นที่บริการธุรกิจท่องเที่ยว (Tourist Business Zone) การบริหารด้านมัคคุเทศก์ บริการด้านการสื่อสาร ฯลฯ รวมไปถึง การอำนวยความสะดวกด้านการบริการในแหล่ง เช่น ป้ายการสื่อสารเรื่องราว ป้ายชี้ทาง ป้ายเครื่องหมาย ป้ายเตือนภัยอันตราย และระบบการจำกัดของเสีย การขจัดขยะมูลฝอย ระบบความปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย จากพิษ และสัตว์ จากการผลัดหลงทาง พบว่า ยังมีปัญหา หลาย ๆ ด้าน เช่น เรื่องป้ายที่สื่อความหมายเรื่องราวต่าง ๆ ป้ายบอกทาง และการควบคุมดูแล

เรื่องความปลอดภัย รวมทั้ง การจัดพื้นที่บริการสินค้าที่ระลึก ในส่วนของการจัดการความปลอดภัยในพื้นที่แหล่งมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นเรื่องในทุกหน่วยงานเป็นห่วง เพราะนอกพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์เป็นพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม จำนวนผู้คนเข้ามาในพื้นที่จากหลาย ๆ แหล่ง หลาย ๆ ระดับ และหลาย ๆ อาชีพ การให้บริการ จึงต้องมีความเข้มงวด

สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย - ศรีสัชนาลัย การบริการภายในแหล่งบางช่วงเวลา ระบบการหมุนเวียนของน้ำมีปริมาณไม่เพียงพอ ทำให้ห้องน้ำมีปัญหาส่งกลิ่นเหม็น เป็นปัญหาด้านความสะดวก นอกจากนั้น การดำเนินงานในด้านป้ายบอกทางป้ายเพื่อการสื่อความหมายโบราณสถานภายในแหล่งมีจำนวนไม่เพียงพอ ประกอบกับองค์ประกอบด้านกำลังคนในการให้บริการอำนวยความสะดวกที่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานมีจำนวนไม่เพียงพอ ทั้งนี้ เพราะระบบการจัดการทางด้านบุคลากรไม่เอื้อและจูงใจการทำงาน

4.4 กิจกรรมประกอบการท่องเที่ยว (Activity)

กิจกรรมประกอบการท่องเที่ยว (Activity) ซึ่งเป็นปัจจัยอีกประการที่จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีสีสัน และมีศักยภาพดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยนั้น เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และมีการปฏิบัติที่สืบทอดต่อมายาวนาน ดังนั้น กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในแหล่งอุทยานประวัติศาสตร์ทั้ง 4 แหล่งใน 2 เมืองมรดกโลก จึงมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นหลัก รวมทั้ง ประเพณีท้องถิ่น และมีการสร้างกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของจังหวัดที่ตั้งเมืองมรดกโลก เพื่อให้เกิดอัตลักษณ์ในแหล่งท่องเที่ยว โดยจะมีผลต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวต่อไปด้วย

4.5 ที่พัก (Accommodation)

ส่วนที่พัก (Accommodation) นั้น การศึกษา พบว่า การจัดการด้านที่พักของพื้นที่อุทยานนั้น พบว่า มีศักยภาพด้านที่พักที่มีความพร้อม แต่เนื่องจากที่ตั้งอยู่ในระยะทางที่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานคร จึงทำให้นักท่องเที่ยวที่ใช้บริการส่วนมาก เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม เทียบสัดส่วนจากทั้งหมดก็ไม่มาก ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยยังมีจำนวนไม่มากนักนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางไปเข้าเย็นกลับ มีนักท่องเที่ยวเป็นคณะที่มาจากจังหวัดต่างไกล ส่วนใหญ่เป็นการใช้บริการในระหว่างวัน เช่น การรับประทานอาหาร เป็นต้น

สำหรับพื้นที่สุโขทัย ถือว่า มีศักยภาพสูงเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นคนไทย และนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยทั้งนี้มีการจัดการของภาคเอกชน

ที่เข้ามารองรับที่มีปริมาณมากพอ ประกอบกับมีรูปแบบในการให้บริการที่มีความสอดคล้องกับกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นต่างชาติ สำหรับในพื้นที่ศรีสะเกษนั้น ยังมีศักยภาพระดับที่ต่ำกว่าสุโขทัยมาก การบริการที่พัทยังมีประสิทธิภาพที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้ใช้บริการ โดยพื้นที่ศรีสะเกษยังมีปัญหาในเรื่องการดำเนินงานในการให้บริการที่ทัศนความสะอาด

จากข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และข้อมูลเชิงปริมาณจากนักท่องเที่ยว พอสรุปได้ว่า ปัญหาการจัดการแหล่งเกี่ยวกับพื้นที่ทั้ง 2 แหล่ง มีปัญหาโดยอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ปัญหาที่เกิดขึ้นกับประชาชน คือ ปัญหาเรื่องพื้นที่ทับซ้อนกับที่ทำกิน ส่วนปัญหาของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นปัญหาพื้นที่ทับซ้อนกับที่พักอาศัย และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาอยู่ในเขตเมืองที่มีทั้งนิคมอุตสาหกรรมและชุมชน มีการขยายตัวทางกายภาพ เพื่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยต่าง ๆ การสร้างอาคารที่บดบังทัศนียภาพที่สวยงาม เป็นการทำลายคุณค่าของโบราณสถาน ตลอดจน การพัฒนาของถนนหนทางภายในเขตเมือง เพื่อรองรับการคมนาคมสำหรับนักท่องเที่ยวที่เป็นไปอย่างไร้ทิศทางของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสะเกษ และกำแพงเพชร ประสบปัญหาด้านนี้น้อยกว่า

นอกเหนือจากนี้ พื้นที่อยุธยา ชุมชนอยู่ร่วมกับโบราณสถาน การดำเนินชีวิตมีกิจกรรมมากมายภายใต้การขาดความเป็นระเบียบ มีการรื้อถอนพื้นที่ และทรัพยากรที่เป็นมรดกโลก แต่กรณีโบราณสถานของกลุ่มสุโขทัย - ศรีสะเกษ - กำแพงเพชรนั้น โบราณสถานจะแยกออกไปจากชุมชน การบริหารจัดการในการปกป้องรักษาการจัดการทรัพยากรที่เป็นโบราณสถาน สามารถกระทำได้ดีชัดเจนมากกว่า แต่ปัญหาในเรื่องแนวเขตจะพบทั้ง 2 แหล่ง ในขณะที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีปัญหาเรื่องการใช้พื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจ เช่น การรื้อถอนของร้านค้า พื้นที่สุโขทัยรื้อถอนแนวเขตในการใช้เป็นที่ทำกินทางการเกษตร และเป็นที่น่าสังเกตว่า อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ประสบปัญหานี้ที่น้อยที่สุดหรือแทบไม่มีเลย

นอกจากนั้น ปัญหาด้านการจัดแหล่งท่องเที่ยว นั้น พบว่า การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวพื้นที่มรดกโลกเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องของหน่วยงานหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีบทบาทในการกำกับดูแลมากกว่าคนในชุมชน ทั้งในเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย - ศรีสะเกษ - กำแพงเพชร และกลุ่มอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา

โดยพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน เป็นเรื่องของกรมศิลปากรในการบริหารจัดการ ดูแลรักษา พัฒนาให้คงอยู่ในสภาพเดิม ในขณะที่เรื่องของคนในชุมชน ชาวบ้าน ความสะอาด การจัดการขยะสาธารณสุขปโภค เป็นเรื่องของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัด ทำหน้าที่กำกับดูแล เรื่องความปลอดภัย เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ส่วนการประชาสัมพันธ์ การตลาด ในการชักจูงผู้คน นักท่องเที่ยวให้มีโอกาสได้เข้ามาสัมผัสความงดงาม ศิลปะ วัฒนธรรม และความยิ่งใหญ่ที่ซ่อนตัวอยู่ในโบราณสถาน เป็นหน้าที่ของการท่องเที่ยวไทย เป็นต้น ซึ่งก็พบว่า หน่วยงานภาครัฐ มีบทบาทมากกว่าประชาคมในท้องถิ่นอยู่อย่างมาก หากการจัดการสามารถ ทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ จะเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ หวงแหน ปกป้องรักษาแหล่งท่องเที่ยวในเมืองมรดกโลก ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการบริหารจัดการ เพื่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

จากการศึกษา พบว่า ทั้งพื้นที่อยุธยา และสุโขทัย – ศรีสัชนาลัย – กำแพงเพชร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดศักยภาพในการศึกษาติดตามที่เป็นระบบเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว ทั้งเชิงพฤติกรรม และแผนการเดินทาง โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายหลัก สำหรับการศึกษาครั้งนี้ นักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติ ผู้หญิง กับผู้ชายพอ ๆ กัน มีอายุอยู่ในวัยทำงาน คือ 25 – 45 ปี เฉลี่ยประมาณ ร้อยละ 50 ทั้งชาวไทย และต่างชาติ รองลงมา ได้แก่ กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่าหรือเท่ากับ 25 ปี ร้อยละ 30 มีอาชีพหลากหลาย สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยเฉลี่ยไม่แตกต่างกันมากในกลุ่มผู้บริหาร ผู้ใช้แรงงาน แม่บ้าน และเกษตรกร รวมทั้ง อื่น ๆ ประมาณ กลุ่มละ 5 – 6% จะสูงในกลุ่มผู้เกษียณอายุ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา และค้าขาย คิดเป็น ร้อยละ 24.9, 20.4 และ 12.3 ตามลำดับ สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นักศึกษา กลุ่มผู้บริหาร ผู้ประกอบการ และกลุ่มผู้เกษียณอายุราชการ คิดเป็น ร้อยละ 28.1, 32.5, 6.7 ตามลำดับ ในด้านการศึกษา พบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่วนใหญ่จบปริญญาตรีขึ้นไป คิดเป็น ร้อยละ 70.7 ในขณะที่นักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยมีเพียง ร้อยละ 55.7 และพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีรายได้ส่วนใหญ่ต่ำกว่า 20,000 บาท คิดเป็น ร้อยละ 63.6 ในขณะที่นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่รายได้สูงกว่า 20,000 บาท คิดเป็น ร้อยละ 76.6 และมากกว่า 50,000 บาท มีถึง ร้อยละ 40

ด้านพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ พบว่า ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่วนใหญ่เพิ่งเดินทางเข้ามาพื้นที่มรดกโลกเป็นครั้งแรก โดยอาศัยรถประจำทาง และเครื่องบิน ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาวไทยเคยมามากกว่า 1 ครั้ง และมากกว่า 70% เดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว โดยมีผู้ร่วมเดินทางมาด้วย พาหนะที่ใช้ในการเดินทางเชื่อมจุดต่าง ๆ ระหว่างพักในพื้นที่ พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้รถยนต์ส่วนตัว รองลงมา ได้แก่ รถเช่า ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติใช้รถประจำทาง รองลงมา ได้แก่ รถเช่า และรถจักรยานพอ ๆ กัน ส่วนที่พักค้างแรม นักท่องเที่ยวไทยจะพักโรงแรม และอาศัยบ้านเพื่อน และญาติ มีจำนวนพอ ๆ กัน คิดเป็น ร้อยละ 38.8 และ 36.0 ตามลำดับ นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่ จะพักที่โรงแรม กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวไทยนิยม คือ การไหว้พระ ปฏิบัติธรรม ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมการชมโบราณสถาน การจองห้องพัก และการเข้าถึงข้อมูลของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่ง ส่วนใหญ่ใช้สื่อ Internet และใช้เวลาในพื้นที่ 1 – 2 วัน สำหรับนักท่องเที่ยวไทย ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติใช้เวลามากกว่า 3 วัน ขึ้นไป การเดินทางมาท่องเที่ยว พบว่า 80% ของนักท่องเที่ยวไม่มีปัญหาใด ๆ นักท่องเที่ยวที่ประสบปัญหาในการเดินทางเป็นคนไทยมากกว่าต่างชาติ และปัญหาที่ประสบเหมือน ๆ กัน คือ ของแพง, ถูกคุกคามจากพ่อค้า / แม่ค้า, การสอบถามและการให้ข้อมูลข่าวสาร รวมทั้ง ความไม่ปลอดภัยจากการขโมยทรัพย์ / อาชญากรรม ตามลำดับ และเมื่อถามถึงความพึงพอใจคุ่มค่า พบว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ทั้งชาวไทยและต่างชาติพอใจ รู้สึกคุ่มค่า และมองว่าในอนาคตจะแนะนำให้ผู้อื่นมาท่องเที่ยวในแหล่งมรดกโลกเพิ่มขึ้น หากมีโอกาสก็จะกลับมาเที่ยวอีก

ในด้านปัจจัยส่วนผสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมในการเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลก 7 ด้าน กล่าวคือ 1) ด้านแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านราคา 3) ด้านช่องทางการจำหน่าย หรือช่องทางในการให้บริการ 4) ด้านการส่งเสริมการจำหน่าย 5) ด้านการมีส่วนร่วมทางธุรกิจ 6) ด้านบุคลากรทางการท่องเที่ยว และ 7) ด้านสภาพแวดล้อมทางการท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวสูงเป็นอันดับหนึ่ง ทั้งนี้ ในรายละเอียด พบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติให้ความสนใจเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมของไทยที่มีความต่างจากที่อื่น รวมทั้ง ในเรื่องความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยว ปัจจัยที่มีความสำคัญรองลงมา ได้แก่ ช่องทางการให้บริการ และตัวแหล่งท่องเที่ยวเอง ที่มีคุณค่าอยู่ในตัว ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวสูงเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา ได้แก่ สภาพแวดล้อม และช่องทางในการให้บริการ ตามลำดับ

ดังนั้น โดยสรุปแล้วปัจจัยทางการตลาดที่สำคัญสำหรับพื้นที่มรดกโลก ได้แก่ สภาพแวดล้อมของแหล่ง ตัวแหล่ง และช่องทางในการจำหน่ายหรือช่องทางการให้บริการนั่นเอง

สำหรับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่อยากให้มีการปรับปรุงเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน พบว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ มองว่า สิ่งที่จะต้องปรับปรุงอันดับต้น ๆ ได้แก่ เรื่องป้าย, เอกสารในการประชาสัมพันธ์, ถนนหนทาง และในเรื่องของความสะอาด

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่มรดกโลก ทั้งอุทยานประวัติศาสตร์ อุทยาน และอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย – กำแพงเพชร เป็นการศึกษาที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เจาะลึกชุมชนที่เป็นองค์การซึ่งเกี่ยวข้องและใช้วิธีเชิงปริมาณสอบถามประชาชนในพื้นที่ถึงการมีส่วนร่วม พบว่า ศักยภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านนี้ ยังอยู่ในระดับต่ำทุกด้าน ทั้งนี้ เพราะประชาชนโดยส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจถึงการเป็นมรดกโลกในแง่บทบาทและความสำคัญ รวมทั้ง ขาดความรู้เกี่ยวกับการเป็นเจ้าของ ซึ่งในรายละเอียดการมีส่วนร่วมที่ประชาชนได้มีบทบาทเข้ามาช่วยในการจัดการด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การจัดการพื้นที่ พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่, การได้ร่วมในการปกป้องและสอดส่องดูแล, ช่วยในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม
2. การจัดการทรัพยากร พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการสอดส่องดูแลผู้บุกรุกพื้นที่, แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยต่าง ๆ ที่จะมา, การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่
3. การปกป้องรักษา พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเสื่อมสภาพของโบราณสถานให้กับหน่วยงานที่รับผิดชอบ, การร่วมปฏิบัติในการบูรณปฏิสังขรณ์ / ดูแลรักษาความสะอาด / การกำจัดวัชพืช / สิ่งกีดขวาง / และความปลอดภัยในอุทยานประวัติศาสตร์
4. การใช้ประโยชน์ พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในอุทยานประวัติศาสตร์, การมีส่วนร่วมในการสังเกตพฤติกรรมของผู้มาใช้ที่ส่งผลกระทบต่ออุทยาน

ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ในฐานะผู้ขายแรงงาน แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าของการเป็นมรดกที่สำคัญของมวลมนุษยชาติในโลก โดยทางกรมศิลป

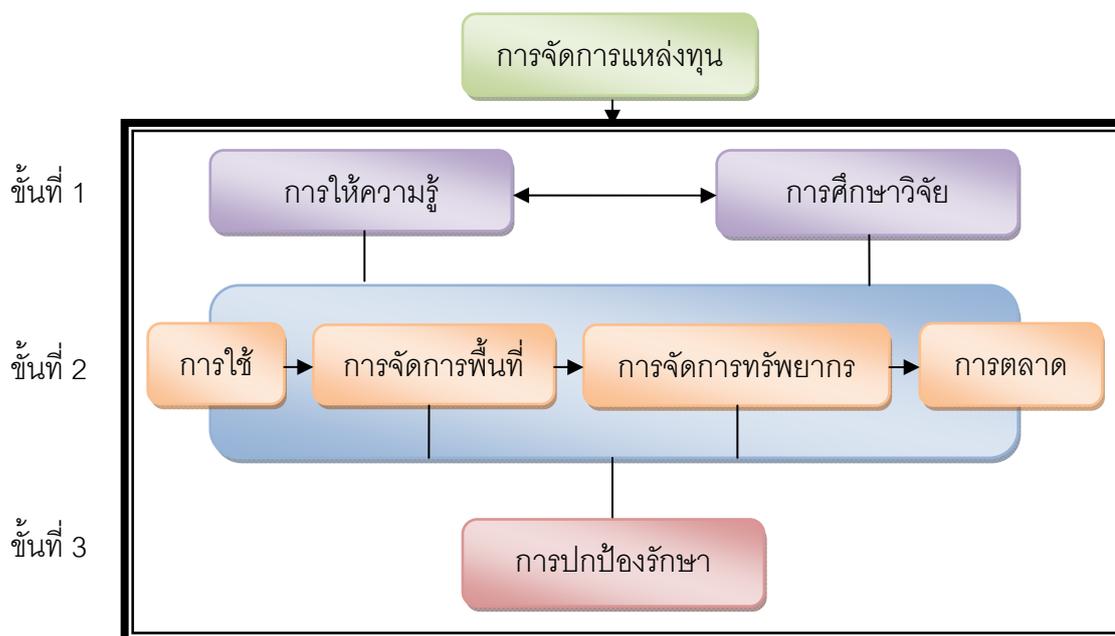
ก็เห็นความสำคัญในส่วนนี้ และได้มีความพยายามในการรณรงค์ โดยการอบรมสัมมนาในพื้นที่
สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ดังคำกล่าวรายงานในพิธีเปิดการสัมมนา
ณ วันที่ 12 พฤษภาคม 2552 ณ โรงแรมไพลิน จังหวัดสุโขทัย ที่กล่าวว่า

“...กรมศิลปากร ตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นมรดกโลก
จึงได้จัดสัมมนา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และอุทยานประวัติศาสตร์
ศรีสัชนาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์
โบราณคดี และความสำคัญของเมืองสุโขทัย – ศรีสัชนาลัย
2) สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และพัฒนา
อุทยานประวัติศาสตร์ รวมทั้ง การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ
3) สร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการอนุรักษ์ และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์...” SL

ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ายินดี ที่การศึกษา พบว่า หน่วยงานหลักที่มีส่วนร่วมในการบริหาร
จัดการแหล่งมรดกโลกเห็นความสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องให้กับประชาชนโดยทั่วไป
เพื่อให้การบริหารงานและการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เกิดประสิทธิภาพต่อไป
อย่างไรก็ตาม การศึกษา พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับที่ต่ำนั้น เพราะมีประเด็นที่น่าสนใจ
กล่าวคือ

- 1) ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกโลก ทำให้ไม่เห็นคุณค่าที่ลึกซึ้ง
- 2) ขาดการประสานงาน และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
และชุมชนชาวบ้านในลักษณะที่มีระบบและเป็นไปตามหลักการ
- 3) การบริหารงานขาดความต่อเนื่อง เพราะการโยกย้ายตำแหน่งของผู้บริหาร
และผู้ปฏิบัติงานตามวาระการทำงาน ทำให้ขาดความต่อเนื่องทางความคิด และการประสาน
จากฝ่ายต่าง ๆ และทีมงานทำงาน
- 4) ขาดการกระตุ้น รณรงค์การสร้างจิตสำนึก และการเชื่อมโยงโบราณสถาน
กับเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตที่ทำให้เห็นคุณค่าที่ต่อเนื่องและจริงจัง

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกนั้น ต้องเกิดจาก
ความร่วมมือของทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ซึ่งคณะผู้วิจัย
ได้นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก ดังภาพ

ภาพที่ 5.1 รูปแบบการมีส่วนร่วม

โดยในขั้นแรก จะต้องให้ความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชน และคนปฏิบัติงานอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยใช้งานวิจัยเป็นฐานในการสร้างความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเมื่อประชาชนมีความรู้ ประชาชนจะมีส่วนร่วมและรับรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกอย่างเหมาะสมและถูกต้อง ก็จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง ทั้งในเรื่องการใช้ การจัดการพื้นที่ การจัดการทรัพยากร และการจัดการด้านการตลาดที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ ควรมีคู่มือแนะนำวิธีการปฏิบัติในการใช้พื้นที่ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้อง เพื่อป้องกันมิให้มีการบุกรุกทำลายโบราณสถาน โดยประชาชนควรมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นร่วมกันในการจัดระเบียบพื้นที่ อย่างเช่น การจัดการพื้นที่ร้านค้าจำหน่ายของที่ระลึก การเก็บค่าธรรมเนียมเข้าอุทยาน เป็นต้น เช่นเดียวกันในการจัดการทรัพยากรควรให้ความสำคัญในการรับฟังข้อมูลจากประชาชนถึงภัยที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางในการป้องกันแก้ไข รวมถึง การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ ผ่านทางเว็บไซต์ และสื่ออื่น ๆ โดยเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และกิจกรรมที่ประชาชนมีส่วนร่วมการเป็นเจ้าของ ตลอดจน การดำเนินงานทางการเงินที่กระทำภายใต้ความโปร่งใส ประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมก็จะเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้น ควรมีการดำเนินงานที่มีองค์ประกอบของชาวบ้าน วัด และโรงเรียน หรือที่เรียกย่อ ๆ ว่า “บวร” เป็นกลไกในการขับเคลื่อน ก็จะทำให้โอกาสการสร้างการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้

มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจในจังหวัดพื้นที่แหล่งมรดกโลก

จากการศึกษาวิเคราะห์มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจในจังหวัดพื้นที่แหล่งมรดกโลก ใช้วิธีการทั้งเชิงปริมาณสอบถามประชาชนในพื้นที่ และใช้วิธีเชิงคุณภาพสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้เกี่ยวข้อง พบว่า มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวเงิน พบว่า ทั้งในพื้นที่จังหวัดอยุธยา สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ก่อนและหลังจากการขึ้นทะเบียนมรดกโลก ไม่ได้มีความแตกต่างมากนัก และที่สำคัญ เศรษฐกิจหลัก ๆ ของจังหวัดที่เพิ่มขึ้น การขึ้นทะเบียนไม่ได้เป็นตัวหลัก มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมาจากภาคอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมส่วนใหญ่ โดยพื้นที่อยุธยามูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมาจากภาคอุตสาหกรรม ทั้งนี้ เพราะทางจังหวัดเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับการขึ้นทะเบียนมรดกโลกเช่นเดียวกัน พื้นที่มรดกโลกสุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมาจากภาคเกษตรกรรม ภาคเหมืองแร่และถ่านหิน และภาคการค้าส่งและค้าปลีกเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจภายในจังหวัดมากกว่าภาคบริการ

ส่วนใหญ่ ทั้งนี้ พื้นที่กำแพงเพชรมีการทำเกษตรกรรมที่สำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกไม่ได้เป็นประเด็นหลักในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวเงินให้กับพื้นที่ก็ตาม แต่การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ทำให้เกิดมูลค่าที่ไม่ได้อยู่ในรูปตัวเงินหลาย ๆ ด้าน เช่น ทำให้พื้นที่มีการพัฒนาทางด้านสาธารณูปโภค, สาธารณูปการที่ดีขึ้น ทำให้พื้นที่มีสภาพแวดล้อมที่มีความสะอาดเป็นระเบียบมากขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตระหนักในการดูแลรักษา เห็นคุณค่าโบราณสถาน และความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

นอกจากนี้ จากการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่มรดกโลกของอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา และอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ผลการศึกษา พบว่า คนส่วนใหญ่ไม่ได้มีทัศนคติในเชิงพัฒนาแบบสุดโต่ง ที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทรัพยากร ทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความสะดวกรสบาย และตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจของตน แต่ผลการศึกษาทำให้เห็นว่า คนที่มีทัศนคติแบบอนุรักษ์นิยมกับแบบที่มีความคิดกลาง ๆ และต้องการการพัฒนาอย่างเหมาะสม อาจกล่าวได้ว่า คนส่วนใหญ่ยังต้องการให้มีการเอาใจใส่ และดูแลทรัพยากร ทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมอยู่ สำหรับในประเด็นเรื่องการจัดงาน การย้ายออกของแรงงานในพื้นที่นั้น ในภาพรวมมีการจ้างงานในพื้นที่เพิ่มขึ้น แต่เพิ่มในระดับค่อนข้างต่ำ การมีงานทำของประชาชนในพื้นที่เพิ่มขึ้นในระดับปานกลาง เช่นเดียวกับ

การเข้ามาประกอบอาชีพในชุมชนของแรงงานต่างถิ่นมีมากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงอาชีพของประชาชนในพื้นที่ที่มีการเพิ่มขึ้น ทำให้รายได้จากธุรกิจท่องเที่ยวของประชาชนในพื้นที่มีเพิ่มมากขึ้นอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งเป็นข้อมูลข้างต้นทั้งหมด จะเห็นว่า สนับสนุนผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ซึ่งได้คำตอบเป็นแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ มูลค่าเพิ่มที่เกิดขึ้นภายหลังจากการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก ทั้งจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สุโขทัย และกำแพงเพชร มีไม่มากนัก ข้อสังเกตที่ได้จากการวิจัย คือ ทั้งจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สุโขทัย และกำแพงเพชร ไม่ได้มีการนำต้นทุนทางสังคม คือ การเป็นมรดกโลก ซึ่งเป็นจุดขายด้วยตัวของแหล่งเองอยู่แล้วมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ดังนั้น การเป็นเมืองมรดกโลกส่งผลให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจแก่ทั้งจังหวัดอยุธยา จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดกำแพงเพชร แต่มูลค่าที่เพิ่มนั้นไม่มาก เมื่อเทียบกับภาคเกษตรภาคการผลิต และภาคการค้าส่งค้าปลีก โดยภาคที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจในจังหวัดอยุธยา คือ ภาคการผลิต เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีนิคมอุตสาหกรรมอยู่ถึง 4 นิคม และอีก 1 เขตประกอบอุตสาหกรรม ส่วนจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นเมืองเจียบ ๆ ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวก็มีภาคเกษตรกรรม และภาคเหมืองแร่และถ่านหิน เป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจภายในจังหวัด สำหรับจังหวัดสุโขทัยนั้น มีมูลค่ารายได้รวมของจังหวัดค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับจังหวัดในภาคเหนือทั้งหมด มีภาคเกษตรเป็นหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนามรดกโลก คือ ความรู้ คน และกระบวนการบริหารจัดการ

ปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลก

การจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลกมีศักยภาพ หรือความพร้อมในการจัดการด้านต่าง ๆ ที่ได้เปรียบแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ แต่จากการศึกษา พบว่า มีปัญหาในการจัดการหลาย ๆ ประเด็น ที่ควรได้รับการแก้ไข ตลอดจน การพิจารณาหาแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน และทรงคุณค่าตลอดไป ปัญหาที่พบ มีดังนี้

1. ความต่อเนื่องในการบริหาร
2. ขาดการประสานงานที่ดี
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เปิดใจ
4. ขาดการจัดทำแผนแม่บทร่วมกัน
5. การสร้างความรู้ความเข้าใจกับชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

6. ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ
7. เกิดความซ้ำซ้อนของข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
8. ขาดเอกภาพในการบริหารทั้งคนและงบประมาณ

อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษา เรื่อง “ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก : กรณีอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย – กำแพงเพชร” อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

จากการศึกษา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกมีศักยภาพในการจัดการแหล่งพร้อมเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบด้านพื้นที่ ด้านการอนุรักษ์ปกป้อง ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และด้านการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ มีปัญหาบ้างในรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่อยุธยาที่มีปัญหาขัดแย้งเกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค และสาธารณูปการที่ขัดกับการอนุรักษ์ ความสำเร็จเปรียบของแหล่งซึ่งเป็นพื้นที่มรดกโลก สามารถอภิปรายได้ว่า

1. การที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และสุโขทัย – ศรีสัชนาลัย – กำแพงเพชร ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ถือเป็นตราสินค้าอย่างหนึ่งให้กับแหล่งในการส่งเสริมทางการท่องเที่ยว และมีผลต่อการบริหารจัดการที่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้เกณฑ์ที่ทาง UNESCO กำหนด หากไม่เป็นไปตามเกณฑ์ดังกล่าวก็就会被ถอดถอน จึงเปรียบเหมือนเป็นกฎเหล็กที่หน่วยงานซึ่งเกี่ยวข้องต้องใส่ใจ ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มศักยภาพในการจัดการและการมีส่วนร่วมของหน่วยงาน
2. การเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติทั้งโลก การกำกับติดตามจากฝ่ายต่าง ๆ จึงเป็นไปอย่างใกล้ชิด และต้องดำเนินการแก้ไขที่รวดเร็วฉับพลัน
3. โดยเงื่อนไขของการเป็นอุทยานทางประวัติศาสตร์ เปิดโอกาสให้กับประชาชนและนักท่องเที่ยว เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์, ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมจากมรดกโลก
4. การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ เพราะ UNESCO มีคณะกรรมการประสานและกำกับตามเกณฑ์

ผลการศึกษา แม้จะทำให้ทราบว่า แหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกมีความพร้อมหรือมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแล้วก็ตาม แต่ก็พบว่า มีปัญหาบางประการที่ควรได้รับการแก้ไขปรับปรุง โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เช่น การมีพื้นที่ทับซ้อนเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดิน, ขนาดและจำนวนป้ายสื่อความหมายเรื่องราวต่าง ๆ ไม่เพียงพอ, การกำกับควบคุมสภาพแวดล้อมที่ไร้ระเบียบจากการประกอบการทางธุรกิจ ก่อให้เกิดมลภาวะทางสายตา และการจัดการด้านการเชื่อมต่อบริการนักท่องเที่ยวภายในแหล่ง, การจัดการให้บริการห้องน้ำภายในแหล่ง รวมทั้ง การจัดการเรื่องที่พักในพื้นที่ศรีสัชนาลัย เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งจะเห็นว่า ตามแนวคิดของ สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์ (2549) การบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ ผลิตภัณฑ์จะต้องครอบคลุมทั้งที่เป็นผลิตภัณฑ์หลัก (Core product) ผลิตภัณฑ์ควบ (Facilitating product) และผลิตภัณฑ์เสริม (Supporting product) ซึ่งในด้านการท่องเที่ยว สินค้าการท่องเที่ยวมีอยู่อย่างหลากหลาย ถือเป็นส่วนหนึ่งของส่วนผสมทางการตลาด และสามารถใช้ในการจูงใจกลุ่มต่าง ๆ ทางการตลาดที่จะทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อัญมณีไมตรีของผู้คน การบริการอื่น ๆ ที่ดี ไม่ว่าจะที่พัก การคมนาคม การรองรับของแหล่งด้านต่าง ๆ การบริการของที่ระลึก การให้บริการข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารด้วยป้ายบอกความหมาย เรื่องราวต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวจะมีประสิทธิภาพ ทุกอย่างก็จะต้องมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว จะต้องมีความใส่ใจผลิตภัณฑ์หลัก และส่วนประกอบอื่น ๆ ด้วย

นอกจากนั้น การศึกษาในส่วนพฤติกรรมนักท่องเที่ยวครั้งนี้ พบว่า ส่วนใหญ่อายุอยู่ในวัยทำงาน คือ 25 – 45 ปี เฉลี่ยประมาณ ร้อยละ 50 ทั้งชาวไทยและต่างชาติ รองลงมา ได้แก่ กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่าหรือเท่ากับ 25 ปี ร้อยละ 30 มีอาชีพหลากหลายสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย เฉลี่ยไม่แตกต่างกันมากในกลุ่มผู้บริหาร ผู้ใช้แรงงาน แม่บ้าน และเกษตรกร รวมทั้ง อื่น ๆ ประมาณกลุ่มละ 5 – 6% จะสูงในกลุ่มผู้เกษียณอายุ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา และค้าขาย คิดเป็น ร้อยละ 24.9, 20.4 และ 12.3 ตามลำดับ สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นักศึกษา และกลุ่มคนเหล่านี้ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่เคยเดินทางเยี่ยมชมมรดกโลกมาแล้ว กิจกรรมในขณะที่เยี่ยมชม นิยมการไหว้พระ ปฏิบัติธรรม และการทานอาหาร ระยะเวลาในการเข้ามาเยี่ยมชม จะใช้เวลาเพียง 1 – 2 วัน การเดินทางส่วนมากอาศัยรถยนต์ส่วนตัวทั้งไปและกลับ รวมทั้ง การเชื่อมต่อบริการนักท่องเที่ยวภายในแหล่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ปัทมวดี อาชวณิมิตกุล (2547) ที่ได้ศึกษาเรื่องพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

ภายในประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการเดินทาง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมเดินทางกับครอบครัว โดยเดินทางไปใช้จ่ายเงินในการเดินทางแต่ละครั้ง 1,000 บาทขึ้นไป และใช้พาหนะหลักในการเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว นอกจากนี้ พบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติมีกิจกรรมเข้าเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก เพราะต้องการชมศิลปกรรมของโบราณสถาน การเยี่ยมชมใช้เวลาอยู่ในพื้นที่มากกว่า 3 วัน พาหนะที่ใช้ในการเดินทางส่วนใหญ่เป็นรถประจำทาง และอาศัยรถเช่าในการเข้าเยี่ยมชมระหว่างจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ อยากมาท่องเที่ยวอีกหากมีโอกาส

สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการแหล่งอยู่ในระดับที่ต่ำเกือบทุกด้าน เพราะขาดความรู้ความเข้าใจของการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก และการรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ การมีส่วนร่วมของประชาชนส่วนใหญ่ จะเป็นการร่วมกิจกรรมสำคัญ ๆ ที่ทางอุทยานจัดขึ้น เช่น ประเพณีงานลอยกระทง การเวียนเทียน เป็นต้น รวมทั้ง มีส่วนร่วมในเรียนรู้ ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของอุทยานประวัติศาสตร์ที่ต้องการให้แหล่งเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ (หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์, 2553) และมีความสอดคล้องกับงานของ ศิริวรรณ ทาปัญญา (2539) ซึ่งทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโบราณสถาน กรณีการมีส่วนร่วมของผู้มีถิ่นพำนักใกล้แหล่งโบราณสถาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแหล่งโบราณสถานอยู่ในระดับต่ำ และพบว่า ประชาชนที่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างกัน ทำให้การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แตกต่างกันด้วย โดยผู้ที่ได้รับข้อมูลข่าวสาร และได้รับการอบรมมากกว่าจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแหล่งโบราณสถานมากกว่าสำหรับประชากรที่มีถิ่นพำนักใกล้แหล่งโบราณสถานร้างกับประชากรที่มีถิ่นพำนักใกล้แหล่งโบราณสถานที่ยังมีชีวิต การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแหล่งโบราณสถานไม่แตกต่างกันแต่อย่างใด แต่มีความขัดแย้งกับงานของ พิชญจันทร์ ทิพย์ประภา (2549) ซึ่งทำวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลกเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลกเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน ตลอดจน ปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไข ซึ่งผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลกเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืนระดับมาก ในเรื่องดังต่อไปนี้ (1) ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน (2) การรู้คุณค่าโบราณสถาน (3) เจตคติของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์

สำหรับการศึกษามูลค่าเพิ่มจากการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกที่เป็นตัวเงิน ตามที่พบว่า ไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนระหว่างก่อนและหลังการขึ้นทะเบียน การเป็นมรดกโลก ทั้งนี้ เนื่องจากค่า GPP ของภาคบริการก่อนและหลังมีความแตกต่างไม่มาก เพราะนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวเป็นเพราะเนื้อหา คุณค่าของความเป็นแหล่งโบราณสถาน ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน เป็นสิ่งที่ได้รับความเคารพนับถือตามความเชื่อของคนไทย และความมีอารยธรรมที่ยาวนานหลายร้อยปี เป็นสิ่งที่ควรแก่การค้นหาโดยตัวแหล่งเอง การได้เป็นมรดกโลกเป็นส่วนที่ย้ำถึงควมมีคุณค่ามากขึ้นเท่านั้น แต่ตรายี่ห้อไม่ส่งผลที่ชัดเจน เช่นสินค้าอื่น แต่อย่างไรก็ตาม การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพิ่มให้กับพื้นที่ที่ไม่ใช่ตัวเงิน แต่เป็นสิ่งที่สร้างความภูมิใจให้กับคนในพื้นที่ รวมทั้ง เป็นการกระตุ้นการสร้าง ความร่วมมือในการดูแล หวงแหนทรัพย์สินมีค่า รวมทั้ง การสร้างความเจริญให้กับพื้นที่ ทั้งในด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ทั้งถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา และสิ่งอำนวยความสะดวก ต่าง ๆ ในพื้นที่

ข้อเสนอแนะเพื่อการใช้งาน

1. หน่วยงานที่มีความรับผิดชอบ ควรได้มีการปรับปรุงป้ายบอกถนนหนทาง ป้ายสื่อความหมาย และเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีขนาด และจำนวนที่เหมาะสมกับโบราณสถาน และพื้นที่
2. ควรมีการให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างองค์ความรู้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง จะเป็นบุคลากร ผู้ปฏิบัติงาน ประชาชนในท้องถิ่นก็ตาม เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ เห็นคุณค่าของมรดกโลกที่จะนำไปสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของ รู้สึกหวงแหน ปกป้อง รักษาทรัพยากรที่มีค่าให้ยั่งยืนสืบไป โดยการเสริมสร้างความรู้เป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องไม่มีวันหยุด
3. การจัดการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จ จะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และแหล่ง การกำหนดทิศทาง และค่านิยมร่วมในการทำงาน ถือเป็นกลไกในการขับเคลื่อนที่สำคัญ
4. ควรมีการปรับปรุงรูปแบบการให้ความรู้ในการปฐมนิเทศเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมมรดกโลก เพื่อเป็นการแนะนำสถานที่ แหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบ โดยจัดเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (Tourist Centre) ซึ่งอยู่ในจุดที่ติดต่อสะดวก นักท่องเที่ยวสามารถรับฟังเจ้าหน้าที่ได้

5. พื้นที่ศรีสะเกษน่าลัย ควรมีการปรับปรุงในด้านที่พัก และร้านอาหารให้มีมาตรฐานด้านความสะดวก และรูปแบบที่แตกต่างจากในตัวเมือง เช่น มีรูปแบบการให้บริการแบบวิถีไทยแบบโบราณ แต่ทุกอย่างต้องสะอาด

ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

1. ควรมีการศึกษาจัดลำดับความสำคัญของแหล่งฯ ในแต่ละพื้นที่ พร้อมทั้งศึกษาแบบแผนการเดินทางของนักท่องเที่ยวในกลุ่มต่าง ๆ อย่างจริงจัง
2. ควรมีการศึกษารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างกระตุ้นพฤติกรรม การมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของประชาชน ซึ่งเป็นเจ้าของบ้าน
3. ควรศึกษาระบบ และบรรยากาศการทำงานที่สอดคล้องและเอื้อต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน และการพัฒนาเศรษฐกิจ
4. ควรได้มีการศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวเป้าหมาย เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมกิจกรรมใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการ และสร้างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
5. พื้นที่มรดกโลกจังหวัดสุโขทัย – ศรีสะเกษน่าลัย ควรมีการศึกษาเส้นทาง การท่องเที่ยวที่มีเครือข่ายกับจังหวัดใกล้เคียง เช่น พิษณุโลก เชียงใหม่ หลาย ๆ รูปแบบ